

Kronološki pregled istraživanja djela Frane Petrića u Hrvata

Girardi-Karšulin, Mihaela

Source / Izvornik: **Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, 1993, 19, 223 - 247**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:261:424244>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute of Philosophy](#)

KRONOLOŠKI PREGLED ISTRAŽIVANJA DJELA FRANE PETRIĆA U HRVATA

MIHAELA GIRARDI KARŠULIN

(*Institut za filozofiju,
Zagreb*)

UDK 101 (497.5) »501«
Pregledni članak
Prilijen: 18. 9. 1993.

Utjecaj djela ili, još određenije, filozofske misli hrvatskog filozofa Frane Petrića (1529–1597) prati sudbinu utjecaja renesansne filozofije uopće. Do prosvjetiteljstva koje sebe još razumije kao nasljednika i nastavljača (Buck¹) renesanse može se pratiti kontinuirani razvitak. Petrićev utjecaj u tom periodu u europskim okvirima privukao je već pažnju istraživača. Najznačajnija imena za koja se smatra da je Petrić na njih izvršio neki utjecaj jesu Pierre Gassendi (1592–1655) i Henry More (1614–1687). Petrićev direktni utjecaj na hrvatske autore tog razdoblja, međutim, gotovo je neistražen. Iz literature mi je poznato da ga spominje Dominis (1560–1624), a u vlastitom istraživanju naišla sam na Petrićevo ime u djelu M. Frkića (1583–1669). Svakako taj direktni utjecaj Petrićeva djela nije predmet i zadatak ovog pregleda hrvatskih autora koji su pisali o Petriću. S obzirom na stanje istraživanja hrvatskih filozofa tog razdoblja on i ne može biti samostalno tematiziran, nego se može pojavljivati samo usput, u okviru rada na pojedinom autoru, ali, s obzirom na značenje Petrićeva djela, svako, pa i marginalno spominjanje Petrića u tom razdoblju ne bi se smjelo mimoići.

Naš je zadatak, međutim, izložiti u kratkim crtama modernu i suvremenu recepciju Petrićeva djela, odnosno moderna i suvremena istraživanja Petrićeva filozofskog djela. Moderno istraživanje renesanse započinje, kako je poznato, Burckhardtovom knjigom: *Kultura renesanse u Italiji* (1860), a prvi je na Petrićevu filozofsku misao ukazao F. Fiorentino u okviru svojih istraživanja Telezijeve prirodne filozofije (1872).² U Hrvatskoj značenje Petrićeve filozofske

¹ Usp. August Buck, *Zu Begriff und Problem der Renaissance*, Eine Einleitung, str. 13.

² Usp. F. Fiorentino, *Bernardino Telesino ossia studi storici su l'idea della natura nel italiano*, Firenze, 1872.

misli prvi je uočio i na nju upozorio Franjo Marković, utemeljitelj i začetnik istraživanja hrvatske filozofske baštine, 29. 03. 1879. Tek sedam godina nakon objavljivanja Fiorentinove knjige održao je F. Marković na svečanoj sjednici JAZU predavanje o filozofskoj misli Frane Petrića. Taj rad, međutim, iako je F. Marković najavio njegovo objavljivanje, koliko je bilo moguće istražiti, nikada nije objavljen, pa ni rukopis nije bilo moguće naći u Markovićevoj ostavštini. Dio toga predavanja upotrijebio je Marković vjerojatno u svojem govoru: *Filozofijske struke pisci hrvatskoga roda s onkraj Velebita u stoljećih XV do XVIII*³ održanom prilikom njegova postavljanja za rektora zagrebačkog Sveučilišta 1881. g. Uz Boškovića Petrić je apostrofirani kao najznačajniji hrvatski filozof, pripravljač novovječnoga pravca filozofije, novoplatoničar, protivnik Aristotela koji je utjecao na Telezija. U bilješci donosi Marković osnovnu literaturu i popis glavnih Petrićevih djela. U bilješci je također spomenuto da će rasprava *dr. Markovića o Franji Patriciju čitana u JAZU izaći što skorije*.⁴ Do tog objavljivanja čini se, kako je spomenuto, nije došlo nikada.

Trinaest godina nakon Markovićeve predavanja u Radu JAZU objavljena je rasprava Milivoja Šrepela: *O Patricijevoj poetici*.⁵ O mogućoj ulozi koju je pritom imao F. Marković možemo samo nagađati. Šrepelov rad prvi je opsežniji i ozbiljniji rad o Petriću u Hrvata koji ne daje samo opće ocjene nego referira o sadržaju i daje vlastitu interpretaciju. Šrepel okvirno locira Petrića u renesansne diskusije protiv Aristotelove filozofije, izlaže njegovu biografiju, upozorava na to da treba razlikovati Petrića od sienskog F. Patriciusa, iznosi neke temeljne Petrićeve misli iz njegovih glavnih filozofskih djela. Taj uvodni dio rasprave rađen je najvjerojatnije pretežno prema sekundarnoj literaturi. U drugom dijelu rasprave izlaže Šrepel i analizira Petrićevo djelo *Della poetica*. Historijsku dekadu *Poetike* određuje Šrepel kao klasifikatorski prosljed u kojem je izložena kako povijest grčke i rimske poezije tako i metrika. U disputativnoj dekadi Petrić pobija Aristotelovu teoriju o poeziji kao oponašanju. Iz vlastita stava upozorava Šrepel na pogreške Petrićeve i upućuje na njegovu raspravu s T. Tassom. Rad Milivoja Šrepela prvi je moderni opsežniji rad o Petriću i zadugo je ostao i jedini.

Godine 1909. u svom djelu: *Povijest filozofije*⁶ Albert Bazala posvećuje pet stranica Petriću locirajući ga u okviru renesansne filozofije između Bernardina Telezija i Giordana Bruna. On iznosi osnovne biografske podatke, ističe žestoku

³ Franjo Marković, *Filozofijske struke pisci hrvatskoga roda s onkraj Velebita u stoljećih XV do XVIII, Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine 1–2/1975*, str. 255–279.

⁴ Usp. Franjo Marković, op. cit., str. 275.

⁵ Milivoj Šrepel, *O Patricijevoj poetici*, Rad JAZU CVIII, Zagreb 1892.

⁶ Albert Bazala, *Povijest filozofije II*, Matica hrvatska, Zagreb, 1909, str. 204–209.

Petrićevu kritiku Aristotela, Petrićev stav da je Aristotelova filozofija nesukladna kršćanstvu, izlaže strukturu i glavne misli *Nove sveopće filozofije* te općenito određuje Petrićevu filozofiju kao novoplatonizam koji odgovara mističnom raspoloženju onoga doba i konačno kao panpsihizam. Po rangu filozofije usporuđuje Bazala Petrića s Brunom.

Između objavljivanja Bazaline *Povijesti filozofije* i 1920. g. nisam naišla ni na kakav podatak o nekom radu o Petrićevoj filozofiji. U rasponu dvadesetih i tridesetih godina ima više – ali uistinu marginalnih – spominjanja Petrića (Dvorniković,⁷ Dvorničić,⁸ Jelašić,⁹ Esih,¹⁰ Ujević,¹¹ Žic¹²). Među njima treba posebno istaći N. Žica koji je u svojem članku preveo i objavio Petrićevu autobiografiju i T. Ujevića koji je vodio raspravu o tome gdje je Petrić rođen. Iako je Ujević zastupao pogrešnu tezu da je Petrić rođen na Klisu, on je svojim napisima aktualizirao tu temu.

U tom razdoblju jedini veći rad o Petriću u Hrvata objavljen je na talijanskom jeziku. Franjevac Izidor Kamalić napisao je u švicarskom Freiburgu vrlo opsežnu disertaciju o Petriću. Ona zbog financijskih razloga (usp. recenziju u *Obzoru*¹³) nije mogla biti tiskana 1929. prilikom četiristogodišnjice Petrićeva rođenja – dakle bila je napisana prije toga. Trećina doktorske disertacije objavljena je 1934. g. pod naslovom: *Francesco Patrizzi (1529–1597) nella cultura e soprattutto nella poetica cinquecentesca*.¹⁴ U prvom dijelu iznosi Kamalić životopis prema Petrićevoj autobiografiji i na temelju daljnjih istraživanja, Petrićeve prijateljske veze i kontakte sa suvremenicima, kao i oponente, utvrđuje njegovo rodno mjesto kao Cres. U drugom dijelu daje Kamalić popis Petrićevih objavljenih djela, analizu *Sretnoga grada* i spisa iz *Poetike Trimeron* u kojem je sadržana rasprava s Tassom. Kamalić je objavio i popis Petrićevih rukopisa i dao

⁷ Vladimir Dvorniković, *Savremena filozofija*, Zagreb, 1920, str. 54.

⁸ Mate Dvorničić, *Čas I*, 1926. br. 3. str. 3 I, 1927. br. 10. str. 3, br. 11. str. 3, br. 12. str. 2.

⁹ Fr. Jelašić, Franjo Petrić. O 400-godišnjici njegova rođenja, *Hrvatsko kolo X/1929.* str. 274–276.

¹⁰ ie (Ivan Esih), Franjo Petrić (Franciscus Patricius) Njemački učenjak prof. Merkel o hrvatskom filozofu 16. vijeka, *Obzor LXXVI/1936.* br. 6. str. 1–2

¹¹ Tin Ujević, Franciscus Patritius 1529–1597, *Jadranska pošta 6/1930,* 50; Poslije četiri stoljeća. Klišanin Patritius rođen 1529, *Jadranska pošta 6/1930.* br. 36; Iz književnih ručališta, *Jadranska pošta 6/1930.* br. 40.

¹² Nikola Žic, Autobiografija Franje Patricija, *Napredak IX/1934,* br. 11–12, str. 140–143; Novo djelo o hrvatskom filozofu u Italiji XVI stoljeća, *Obzor LXXV/1934,* br. 202, str. 1–2.

¹³ Nikola Žic, Novo djelo o hrvatskom filozofu u Italiji XVI. stoljeća, *Obzor LXXV/1934,* br. 202, str. 1–2.

¹⁴ Izidor Kamalić, *Francesco Patrizzi 1529–1597 nella cultura e soprattutto nella poetica cinquecentesca*, Split, 1934.

sekundarnu bibliografiju. U napisu u *Obzoru* Nikola Žic zamjera Kamaliću da nije istakao Petrićevo hrvatsko porijeklo, te da, iako obrađuje istu problematiku kao i Šrepel, nije citirao Šrepelov rad o Petriću.

Gotovo deset godina od Kamalićeva rada, godine 1943. Petrić se spominje u dva članka koji obrađuju hrvatsku znanost, odnosno filozofiju. U novinama *Hrvatski narod* objavljuje Danijel Uvanović članak: »Hrvatska znanstvena misao kroz stoljeća«,¹⁵ a veći dio posvećen je F. Petriću. Petrić je prvenstveno apostrofirani kao astronom, u članku je iznesena osnovna biografija, izložena glavna djela i tematika, a najistaknutija je teza da je Petrić nazreo postojanje sile teže u svemiru.

U drugom članku u zborniku *Naša domovina* od Krune Krstića: »Filozofija u Hrvatskoj«¹⁶ posvećeno je Petriću manje prostora, no za razliku od Uvanovića K. Krstić se i kasnije bavio Petrićem i hrvatskim latinizmom uopće, te je koncipirao prvi znanstveni program istraživanja hrvatske filozofske baštine u Institutu za filozofiju. Krstić u navedenom članku određuje Petrićevu misao kao osobit sustav kršćanskoga emanacionizma novoplatonskoga kova.

Osim ovih kraćih i prvenstveno popularizatorskih radova o Petriću na rimskom sveučilištu Gregoriana četrdesetih je godina napisao i obradio (1945) doktorsku disertaciju o Petriću Antun Špika, a mentor pri izradi rada bio je Renato Arnou S.I. To je opsežan rad od 200 kartica na latinskom jeziku pod naslovom: *Franciscus Patritius eiusque doctrina de Deo*.¹⁷ Rad se sastoji od četiri dijela. U prvom dijelu izlaže Špika Petrićevu biografiju i popis glavnih djela, u drugom Petrićev odnos prema aristotelizmu i platonizmu. Taj dio prvenstveno se temelji na tekstovima iz *Discussiones peripateticæ* pa je interesantno da Špika ne govori o odnosu prema Aristotelu i Platonu, nego prema aristotelizmu i platonizmu. Time on interpretira temeljni Petrićev stav da je tu riječ o suprotstavljanju peripatetizmu i skolastičkoj filozofiji. Treći dio ima naslov: »Per lucem et lumina ad primam causam ascenditur« što je dio Petrićeva podnaslova koji se odnosi na »Panaugiu«. Špika analizira argumentaciju »Panaugije« i uspoređuje ju s *drugim* i *četvrtim putem* T. Akvinskog i brani Petrića od optužbe za panteizam. Petrićevo određenje Boga kao najistinitijeg svjetla tumači Špika u metaforičkom smislu. Špika konačno osporava zaključnost Petrićeve argumentacije s obzirom na znanstvenu netočnost teze da je zračna svjetlost rezultat

¹⁵ Danijel Uvanović, Hrvatska znanstvena misao kroz stoljeća. *Hrvatski narod* V/1943, br. 918, str. 30.

¹⁶ Kruno Krstić, Filozofija u Hrvatskoj. Poviestni pregled, *Naša domovina*, Zagreb, 1943, str. 10–12.

¹⁷ Antonius Špika, *Franciscus Patritius eiusque doctrina de Deo*, Diss. ad lauream in Facultate philosophica Pontificae Universitatis Gregorianae (u rukopisu), Romae, 1945.

eterske svjetlosti. Iz svakog prirodnog fenomena dokaz za Božju opstojnost proizlazi nezaobilaznim putem, npr. svjetlost je od sunca, a sunce ima svjetlost u sebi, ali ne po samom sebi – dakle po Stvoritelju. U četvrtom dijelu pod naslovom »De uno eiusque natura« i petom: »De creatione« izlaže i analizira Špika Petrićevu »Panarhiju«. Kako je istraživanje poduzeto u novoskolastičkom misaonom horizontu, to se Špiki nadaje zaključak da Petrić ne poznaje učenje o analogiji bića iz čega proizlaze mnoge njegove pogreške. Najveća je pogreška Petrićeva u racionalističkom tumačenju Trojstva i pokušaju da orijentalnu magiju i platoničke spekulacije pomiri s kršćanskim pravovjerjem. Špika se pri radu na *Nova de universis philosophia*, odn. na »Panarhiji« prvi, koliko mi je poznato, koristio i neobjavljenim Petrićevim spisima koji su nastali u vezi sa stavljanjem *Nova de universis philosophia* na *Indeks zabranjenih knjiga*, spisima: *Apologia ad censuram* i *Declarationes*. Za Špikinu disertaciju o Petriću može se reći da je vrlo temeljit rad koji se zasniva na primjerenom razumijevanju tematike i temeljitoj analizi teksta. Špiki su prezentne osnovne filozofsko-teološke dileme iz novoskolastičkog horizonta i on prema njima ocjenjuje doseg Petrićeva mišljenja. U tom smislu to je izuzetni pristup u cjelokupnoj literaturi o Petriću kojoj često nedostaje razumijevanje teološkog aspekta Petrićeve misli. S druge strane u Špikinu radu jedva da se vidi da se radi o renesansnom misliocu, te nedostaje povijesno razumijevanje uloge i mjesta Petrića, kako u onovremenim misaonim tokovima tako i s obzirom na ulogu renesanse prema novovjekovlju.

Špikinoj disertaciji posvetili smo ovoliko prostora jer je to najopsežniji rad o Petriću poslije Šrepelove studije u *Radu JAZU* i jer je potpuno nepoznat, budući da je ostao u rukopisu. Objavljene su kao separat samo 24 stranice, i to treći dio knjige: »Per lucem et lumina ad Primam causam ascenditur«. ¹⁸ Nakon Špikina rada o Petriću slijedi desetogodišnja cezura i zastoj u istraživanjima.

Godine 1956. posvetio je Vladimir Filipović u trećem svesku *Filozofske hrestomatije* Matice hrvatske, *Filozofija renesanse* i odabrani tekstovi filozofa u poglavlju »Hrvatski renesansni mislioci u sklopu svjetske filozofske misli« ¹⁹ F. Petriću tri stranice. Filipović ističe da je najznačajniji hrvatski filozof kojega treba spomenuti u kontekstu renesansne »borbe autoriteta« F. Petrić poznat u svjetskoj povijesti filozofije kao Franciscus Patritius. Petrić je, po Filipoviću, jedno od najvećih imena, neoplatonovac i beskompromisni protivnik aris-

¹⁸ Anton Špika, *Franciscus Patritius eiusque doctrina de Deo auctore Antonio Špika*, Excerpta ex dissertatione ad lauream in facultate philosophica pontificiae universitatis Gregorianaе, Romae, 1947.

¹⁹ Vladimir Filipović, *Filozofija renesanse i odabrani tekstovi filozofa*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1956, str. 117–120.

totelovskog smjera u skolastici i predstavnik novovjekovne filozofije prirode. On citira Überwega koji smatra da je Petrić utjecao na Bruna, a i na Telezija. Petrić smatra Aristotela eklektikom, a ono što je originalno nije istinito, nego kriva interpretacija baštine. Petrić se priklanja Platonu i dokazuje da je platonizam bliži kršćanstvu. Nadalje izlaže Filipović podjelu *Nova de universis philosophia*. Po Petriću ishodište je svega svjetlo, u »Panarhiji« zastupa novoplatonsku misao o emanaciji. Petrićevo učenje izraziti je tip renesansnog prirodnoznanstvenog monizma i novoplatonskog emanacionizma. Ali Petrić je i propagator nove opažajno-iskustvene metode. Na kraju spominje Filipović Petrićeve djela iz područja kulturnog stvaralaštva, *Deset dijaloga o povijesti i Poetiku*. Ipak je Petrićevo glavni problem bio filozofija prirode.

Iste godine objavio je u *Republici* rad o Petriću Š. Jurić, u kojem se bavi dijelom Petrićeve biografije, odnosno posebno njegovim boravkom na Cipru.²⁰

Ponovo slijedi devetogodišnja stanka, a potom istraživanja postaju intenzivnija i objavljeni članci učestaliji. S obzirom na broj i obim objavljenih radova (i onih koji su ostali u rukopisu) i autora nije moguće referirati o svakom radu. Spomenut ćemo sve poznate radove, ali ćemo referirati samo o ključnima ili – kad je jedan autor napisao više radova o Petriću, referirat ćemo opširnije o onome radu koji nam se čini karakterističniji za tog autora.

Godine 1965. u Enciklopediji Jugoslavije pod natuknicom Petrišević (Petris, Petrić) Franjo objavio je Kruno Krstić (K. Kć) opširni članak o Petriću.²¹ U članku se utvrđuje kao Petrićevo rodno mjesto Cres (u čemu je dotada bilo dosta nesigurnosti) i ukratko je izložena biografija. Krstić upozorava na širinu Petrićeve tematike koja obuhvaća filozofiju, književnu kritiku i teoriju, historiografiju, muzikologiju, vojne znanosti, matematiku, astronomiju, meteorologiju i vodogradnju. Petrić je pisao i stihove i prevodio s grčkoga na latinski. Petrić je bio protivnik aristotelizma i propagator Platonova učenja, ali njegovo učenje sadržava i aristotelovske i platonovske elemente uz mističko-emanacionističke spekulacije. Krstić navodi i ocjenjuje glavna Petrićeve djela. U *La città felice* slijevaju se Aristotelove i Platonove ideje s ponešto simplicističkim razmišljanjima mlada čovjeka o idealnoj društvenoj zajednici. Krstić napominje Petrićevo interes za pitanja književne teorije i njegovu diskusiju s Tassom. U *Dijalozima o historiji* Petrić nastoji dati definiciju historije i odrediti njezine zadatke. *Discussiones peripateticae* namijenjene su kritici cjelokupne peripatetičke filozofije. One su u pojedinostima oštroomne i učene, ali često neopravdano obezvređuju Aristotelovu filozofiju. Posebnu pozornost posvećuje Krstić glav-

²⁰ Šime Jurić, Filozof Franjo Petris na Cipru, *Republika* 6/1956, str. 46–47.

²¹ K. Kć. (Kruno Krstić), Petrišević (Petris, Petrić), Franjo, *Enciklopedija Jugoslavije*, sv. 6, Zagreb, 1965.

nom Petrićeve djelu: *Nova de universis philosophia*, u kojoj je metafizičko-kozmo-
loška slika svijeta izložena pod četiri aspekta. Kao »Panaugija« priroda je
odraz božanskog prasjaja, u »Panarhiji« naglašeno je jedinstvo svijeta u pra-
počelu što je varijanta neoplatoničkih emanacionističkih spekulacija. Naj-
originalnija je Petrićeva filozofija prirode, srodna kozmološkim sustavima Pe-
trićevih suvremenika. Krstić iznosi neke od glavnih Petrićevih teza i zaključuje
da je cjelina Petrićeve filozofske slike svijeta originalno komponirana i da
njegove teze anticipiraju neke kasnije filozofske i prirodnoznanstvene postavke,
npr. Descartesov dualizam i Kantovu tezu o izvankategorijalnom značenju
prostora. Članku je dodana bibliografija Petrićevih djela i sekundarna literatura.
Krstićev rad o Petriću u *Enciklopediji Jugoslavije* predstavlja svakako značajni
pomak u istraživanju. Za razliku od Šrepelova i Kamalićeva rada on se ne
centrira samo oko poetičkih problema, u odnosu na većinu dotadašnjih napisa
o Petriću nema prigodničarsko i programatsko usmjerenje, u odnosu na Špiku
nije obvezan jednom određenom stilu filozofiranja, u odnosu na Bazalu i
Filipovića pokazuje obuhvatnije poznavanje teksta i sekundarne literature.

Nakon 1965. g. rad na istraživanju Petrićeve filozofije znatno se intenzivirao
pod utjecajem prije svega prof. dr. Vladimira Filipovića i dr. Krune Krstića.
Vladimir Premec objavio je 1968. g. knjigu *Franciskus Patricijus*.²² U predgovoru
knjizi piše Premec da ga je na istraživanje Petrićeva djela navelo predavanje prof.
Filipovića od 25.02.1963. iz filozofije renesanse, kad je prof. Filipović pozvao
studente da priđu istraživanju hrvatske filozofske baštine, kojom prilikom je
spomenuo i Petrića. Knjiga sadrži Petrićevu biografiju, kronologiju njegova
života i djela, bibliografiju objavljenih radova i rukopisa, kratki opis sadržaja
glavnih Petrićevih djela i prikaz recepcije tih djela od 17. st. nadalje. Na kraju je
knjige bibliografija radova o Petriću te fotokopije naslovnih stranica Petrićevih
djela i malog izbora iz biografskih radova o Petriću. Recenzenti knjige bili su dr.
Kruno Krstić i prof. dr. Vladimir Filipović.

Iste godine napisao je V. Premec i disertaciju o Petriću pod naslovom:
Franciscus Patricius II, Patricijeva kritika Aristotela.²³ Disertacija je branjena na
Filozofskom fakultetu u Sarajevu, predsjednik komisije bio je prof. dr. Branko
Bošnjak, a članovi prof. dr. Milan Damjanović i prof. dr. Ivan Focht. Cjelo-
kupan tekst disertacije nije nikada objavljen. Rad predstavlja analizu Petrićevih
Discussiones peripateticae i dijeli se na tri dijela. U prvom izlaže Premec
Petrićevu biografiju i bibliografiju Aristotela te podržava Petrićevu tezu da je
pravi studij Aristotela moguć tek poznavanjem Aristotela u cjelini i uopće

²² Vladimir Premec, *Franciskus Patricijus*, Beograd, 1968.

²³ Vladimir Premec, *Franciskus Patricijus II, Patricijeva kritika Aristotela*, Dis., Sarajevo, 1968.
(rukopis).

podržava Petrićevo relativiranje istine Aristotelove filozofije, ali se također s njime razilazi u pojedinim tezama. U drugom dijelu analizira Premec Petrićevo shvaćanje odnosa Aristotelove filozofske misli prema prethodnicima i Petrićev postupak tumači kao zasnivanje komparativne povijesno-filozofijske metode u okviru povijesti filozofije. U trećem dijelu izlaže Premec Petrićevu kritiku fundamentalnih Aristotelovih istina, pri čemu nalazi mnoštvo pretjerivanja. Petrićeva kritika Aristotela nije povijest filozofije u suvremenom smislu, nego razmatranje i odlučivanje o predmetu. Premec zaključuje da je Patricije posljednji pobornik filozofijske orijentacije Firentinske platonske akademije i da ga u tome svjetlu treba gledati. Premecova disertacija prva je obimna i temeljitija studija o Petrićevim *Discussiones peripateticae* uopće.

Iste, tj. 1968. g. objavio je Zlatko Posavac članak »Estetika u Hrvata od prvih početaka do sredine 20. stoljeća«²⁴ u kojem nekoliko stranica posvećuje Petriću. Posavac konstatira da još nije bilo pokušaja historiografskog prikaza teorijskih estetičkih nastojanja u Hrvata i u povijesnom pregledu znatnu pozornost posvećuje Petriću. Posavac Petrića određuje kao renesansnog novoplatoničara i antiaristotelovca. Kako se bavi estetičkim problemima, izlaže Posavac Petrićevo shvaćanje poezije kao božanskog zanosa i njegov stav o oponašanju koje ne može biti ni oblik ni priroda cijele poezije – što posebno pozitivno ocjenjuje u horizontu kasnijih povijesnih diskusija.

Godine 1968. održan je simpozij *Hrvatska filozofija u prošlosti i sadašnjosti* na kojem je Vladimir Premec održao referat pod naslovom: »Istina u Patricija«.²⁵ Riječ je ustvari o izvatku iz disertacije i Premec tu izlaže Petrićevo učenje o šest stupnja istine (istina stvari, spoznavanja, umovanja, znanosti, govora, pisane riječi). To Petrićevo učenje Premec osporava u kontekstu postdekaratovske filozofije. Osim Premeca na simpoziju je o Petriću govorio i Zlatko Posavac.²⁶

Sljedeće, 1969. godine objavio je Vladimir Filipović rad: »Prilog hrvatskih humanista evropskoj estetici renesanse«²⁷ u kojem se osvrće i na Petrića. Članak je tekst predavanja koje je Filipović održao u slavističkim seminarima Münchena, Kölna i Münster-Westf. pod naslovom: »Der Beitrag kroatischer

²⁴ Zlatko Posavac, *Estetika u Hrvata od početka do sredine XX stoljeća*, Kolo Matice Hrvatske 10, Zagreb, 1968, str. 324–340. i *Estetika u Hrvata do sredine 20. stoljeća, Hrvatska filozofija u prošlosti i sadašnjosti* (zbornik iz 1968), Zagreb, 1992, str. 97–141.

²⁵ Vladimir Premec, *Istina u Patricija, Hrvatska filozofija u prošlosti i sadašnjosti* (Zbornik iz 1968), Zagreb, 1992, str. 203–207.

²⁶ Vidi bilješku 24.

²⁷ Vladimir Filipović, *Prilog hrvatskih humanista evropskoj estetici renesanse, Dubrovnik XII*, br. 2. 1969, str. 5–15.

Humanisten zur Ästhetik der Renaissance«. ^{27a} Filipović u članku upućuje na utjecaj Petrića na Telezija i Bruna. Kao nastavljatelj novoplatoničkih shvaćanja Petrić je bio slobodni mislilac koji se borio protiv autoriteta i preteča modernog empirizma. Filipović ističe da je Petrićeva *Poetika* tada imala veliko značenje upućujući na diskusiju s Tassom. Iz te diskusije proizlazi, po Filipoviću, individualistički stav što karakterizira sve Petrićeve estetske ocjene i njegov metodološki stav. Filipović se osvrće na povijesni i disputativni dio *Poetike* te kaže da je Petrićevo stanovište bilo šire nego što ga je tradicionalna poetika zastupala i tvrdi da je stara poezija zapravo filozofija. Filipović ističe da Petrić strogo ne slijedi ni Platona ni Aristotela. Najvećom zaslugom Petrića smatra Filipović njegovu antidogmatsku otvorenost.

Iste godine objavila je Ljerka Šifler-Premec dva članka o Petrićevoj poetici: *Poetika Fr. Patritiusa*²⁸ i *Patritiusov razračun s Aristotelom*.²⁹ U prvom od spomenutih članaka analizira autorica povijesni dio Petrićeve *Poetike*. Cilj djela sagledava ona u želji da se Petrić suoči s fenomenom nastanka, razvoja i sudbine književnih radova iz čega proizlazi Petrićeva vlastita klasifikacija. Autorica ističe Petrićevu sintezu zanosa, prirodnog dara i vještine kao izvora pjesništva, Petrićevu kritiku Aristotelove mimeze i odnosa pjesništva i povijesti. U kontekstu renesanse Lj. Šifler-Premec sagledava Petrića u tradiciji humanista 16. stoljeća. U drugom od spomenutih članaka analizira Lj. Šifler-Premec disputativni dio Petrićeve *Poetike* koji tumači kao briljantnu analizu Aristotelovih koncepcija pjesništva na temelju cjelokupnog poetskog fundusa antike. Ona također ističe Petrićevu težnju za sintetiziranjem učenja Platona i Aristotela. U članku je izložen sadržaj Petrićeve kritike Aristotela s obzirom na poetičku tematiku posebno s obzirom na pojam mimeze i na odnos povijesti i poezije. Autorica sagledava Petrićeve teze u kontekstu njegova doba i konstatira da se u središtu Petrićeve *Poetike* nalazi kreativni, konstitutivni, a ne imitativni karakter koncepcije pjesništva.

Godine 1971. napisao je Vladimir Premec studiju *Patricijeva filozofija bitka*.³⁰ Rukopis je nađen u ostavštini prof. dr. Vladimira Filipovića i, koliko mi je poznato, nikad nije objavljen. U tekstu analizira Premec Petrićevu *Nova de universis philosophia*. Njezin je predmet *Sve*, a put se nastavlja na filozofijsku predaju, mistička svjedočanstva i kršćanstvo. Izvornost rada sagledava Premec

^{27a} Vladimir Filipović, *Der Beitrag der kroatischen Humanisten zur europäischen Ästhetik, Gedenkschrift für Alos Schmaus, Serta Slavica*, München, 1971.

²⁸ Ljerka Šifler-Premec, *Poetika Fr. Patritiusa*, *Forum*, Zagreb, 6/1969, str. 946–956.

²⁹ Ljerka Šifler-Premec, *Patritiusov razračun s Aristotelom*, *Forum*, Zagreb, 9/1969, str. 458–475.

³⁰ Vladimir Premec, *Patricijeva filozofija bitka* (rukopis), Zagreb, 1971.

u rasporedu i strogosti dijalektičkog promišljanja. U Patricijevu pojmu bitka ne pretpostavlja se nebitak, nego *Jedno* koje je identično s *Dobrim, Počelom i Prvim*. Premec izlaže osnovne pojmove iz *Nova de universis philosophia* i zaključuje da je Petrićeva filozofija bitka *panteizam* čija je osobitost nijekanje nebitka i utemeljenje na sveprožetosti bitka svjetlošću, toplinom i vlagom, snagama koje upućuju na vlastiti prazvor.

Godine 1973. objavila je Ljerka Šifler-Premec članak *U povodu Patricijeva »Trimerona«*.³¹ Ona izlaže sadržaj Petrićeve polemike s Tassom koja se vodi načelno o principima Aristotelove poetike i njezine obveznosti. Uz članak je tiskan autoričin prijevod »Trimerona«.

Godine 1974. objavio je Danko Grlić u knjizi *Estetika. Povijest filozofskih problema*³² jedno potpoglavlje o Petriću (Aretinu i Brunu). Grlić izlaže osnovne podatke iz Petrićeve biografije, a njegovu borbu protiv aristotelizma tumači kao borbu protiv autoritarizma. Grlić izlaže osnovne antiaristotelovske teze Petrićeve iz *Poetike*, ističe njihovu oštrinu i konsekventnost, ali spori o vrijednosti i argumentiranosti tih teza, za koje kaže da možda proizlaze iz renesansne odbojnosti prema Aristotelu. U općoj ocjeni Grlić se priklanja Croceu.

Kako je vidljivo, krajem šezdesetih godina istraživanje Petrićeve filozofije u Hrvata znatno se intenzivira, što se i nastavlja u sedamdesetim godinama, te kulminira u održavanju internacionalnog znanstvenog simpozija prilikom 450. godišnjice Petrićeva rođenja na Cresu 1979. godine i objavljivanjem glavnih Petrićevih djela u razdoblju od 1975. g. do 1983. g. Prije simpozija treba još spomenuti dva rada Lj. Šifler-Premec o Petrićevoj poetici, a na kraju ćemo referirati o objavljivanju Petrićevih djela u Hrvatskoj.

Godine 1975. objavila je Lj. Šifler-Premec o Petriću članak *Čudesno kao formalni i svršni princip* Petrićeve poetike.³³ Pojam čudesnog razmatra autorica u kontekstu estetike renesanse kao sastavni dio spekulacija o pjesničkoj umjetnosti. U članku se razmatra Petrićev spis *La Deca Ammirabile* kao značajno mjesto u tradiciji poetičkih teorija. Po Petrićevu mišljenju čudesno predstavlja početak i kraj pjesništva. Petriću je bit pjesništva u stvaranju bitno novog i stoga on kritizira Aristotelov pojam mimeze i razvija tezu o sintezi vjerojatnog i nevjerojatnog u čudesnom. Petrić proširuje novoplatoničke koncepcije pjesništva afirmirajući stvaralački čin pjesnika.

³¹ Ljerka Šifler-Premec, U povodu Patricijeva »Trimerona«, *Forum* (12) Zagreb, 1973, str. 999–1026.

³² Danko Grlić, *Estetika. Povijest filozofskih problema*, Zagreb, 1974, str. 203–206.

³³ Ljerka Šifler-Premec, Čudesno kao formalni i svršni princip Petrićeve poetike, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 1–2, Zagreb, 1975, str. 233–255.

U članku *Petrićevo kritičko čitanje Petrarkina soneta »Ždrijelo i san«*,³⁴ objavljenom 1977. g., tumači Lj. Šifler-Premec Petrićevu analizu Petrarkina soneta kao utemeljenu u osnovi koncepcije Petrićeve filozofije i njegove teorije pjesništva. Petrić traži u Petrarki najviše principe platoničke filozofije. U tom ranom Petrićevu tekstu može se naslutiti kasniji razvitak i buduća spekulativna zrelost pa je taj tekst interesantan i za genezu Petrićeve misli.

Iste godine obranio je Ivan Lozica magistarski rad: *O Petrićevoj Poetici*.^{34a} Predsjednik komisije bio je prof. dr. Milivoj Solar, a članovi prof. dr. Vladimir Vratović i prof. dr. Pavao Pavličić. Rad sadrži uvod u kojem je izložena Petrićeva (intelektualna) biografija i pregled Petrićeve poetikološke tematike. U prvom dijelu razmatra Lozica pitanja poetike, retorike i estetike u općim odrednicama renesanse. U drugom dijelu izlaže autor sadržaj Petrićeve Poetike po dekadama. U trećem dijelu tematizirani su pojedini problemi Petrićeve poetike, kao: zanos, uzroci poezije, mimesis, fabula i sl. U zaključnom poglavlju govori Lozica o srodnosti Petrićevih ideja sa suvremenim stavovima, osobito s obzirom na Petrićevu kritiku oponašanja i suvremeno shvaćanje poezije kao kreacije. Rad je u cjelini ostao u rukopisu, objavljen je samo jedan dio.

Godine 1978. u knjizi *Hrvatski renesansni teoretičari glazbe*³⁵ analizira Stanislav Tuksar Petrićev doprinos teoriji glazbe. U poglavlju *Franjo Petris: O dešifriranju starogrčke glazbene notacije* navodi Tuksar osnovne Petrićeve misli relevantne za teoriju glazbe, izlaže povijest dešifriranja starogrčke glazbene notacije i Petrićev prijedlog transkripcije počenog stiha himne. Tuksar zaključuje da je Petrić bio vrstan poznavalac grčkog jezika i verziran u teoriji glazbe, te da je vlastitim putem došao do vlastitog rješenja problema dešifriranja starogrčke glazbene notacije.

Od 24. do 26. travnja 1979. godine održan je na Cresu, prigodom 450-godišnjice rođenja Frane Petrića internacionalni simpozij o Petrićevu djelu. Simpozij je u ime *Instituta za filozofiju* organizirao prof. dr. Vladimir Filipović koji je uz dr. K. Krstića najzaslužniji za poticaj na istraživanju Petrićeve filozofije i hrvatske filozofske baštine uopće. U poslovima organizacije simpozija sudjelovali su i dr. Franjo Zenko i prof. Šime Jurić. Na simpoziju su sudjelovali: V. Filipović, H. Festini, L. Veljak, L. Županović, Ž. Dadić, M. Brida, M. Girardi-Karšulin, S. Paušek-Baždar, F. Zenko, Lj. Šifler-Premec, K. Krstić i T. Ladan iz Hrvatske, F.

³⁴ Ljerka Šifler-Premec, *Petrićevo kritičko čitanje Petrarkina soneta »Ždrijelo i san«*, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 5–6. Zagreb, 1977, str. 167–177.

^{34a} Ivan Lozica, *O Petrićevoj poetici* (magistarski rad, nepublicirano), Zagreb, 1977.

³⁵ Stanislav Tuksar, *Hrvatski renesansni teoretičari glazbe*, JAZU, Zagreb, 1978, str. 67–87.

Lombardi, S. Krasić, C. Vasoli, M. Muccillo, L. Bolzoni iz Italije i K-H. Gerschmann, E. Grassi, H-B. Gerl iz Njemačke. Neki najavljeni referenti nisu došli (P. Rossi, G. Slade, I. Lozica), a V. Premec je umjesto najavljenog referata sudionike podsjetio na ulogu V. Filipovića na poticanju istraživanja filozofije F. Petrića. Svi održani referati objavljeni su u *Prilozima za istraživanje hrvatske filozofske baštine*.³⁶

Općenito referati sa simpozija mogu se tematski grupirati u nekoliko skupina. Dva referata razmatrala su tematiku Petrićeva *La Città felice* (Gerschman, Veljak) tri referata imala su za temu poetiku i retoriku (Gerl, Bolzoni, Šifler-Premec), jedan referat razmatrao je problematiku *Deset dijaloga o povijesti* (Festini), dva referata razmatrala su Petrićeve *Discussiones peripateticæ* (Muccillo, Girardi-Karšulin), šest referata odnosilo se na teme vezane uz *Nova de universis philosophia* (Krasić, Dadić, Brida, Paušek-Baždar, Zenko, Filipović). Po jedan referat bio je posvećen Petrićevoj korespondenciji (Krstić) i doprinosu obitelji Petrić glazbenoj kulturi (Županović). Referat E. Grassija, kao i F. Lombardija bio je općenitog karaktera (*Aktualnost humanističke tradicije i Heideggerova teza o kraju filozofije – Grassi, Između dvije obale – Lombardi*) i nije posebno tematizirao Petrića. Referirat ćemo o člancima hrvatskih autora.

U referatu *Petrić i počeci utopijskog socijalizma*³⁷ tumači L. Veljak Petrićev *La città felice* u horizontu utopijskog mišljenja. Kao bit utopijskog uzima Veljak stav da ono što još nije predstavlja temelj i mogućnost onomu što jest. Odlučujući moment utopijskog jest i ukidanje privatnog vlasništva i kritika faktičkog stanja. U tom smislu Petrićev *La città felice* nije utopija, nego kompendij Aristotelovih pogleda prilagođen tadašnjim potrebama.

U referatu *Petrićeva koncepcija pjesništva u obzoru njegove filozofije jezika*³⁸ ocjenjuje Lj. Šifler-Premec Petrićevu koncepciju pjesništva u kontekstu njegova pokušaja da zasnuje novu znanost o jeziku, »nebesku retoriku«. Ona ističe da je fenomen pjesničkog jezika razmaknuo tradicionalne okvire aristotelovske mimeze i ustupio mjesto stvaranju. Te Petrićeve teze zaokupile su pozornost povjesničara književnosti i filozofa, npr. Crocea. One pokazuju Petrića kao

³⁶ *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine 9–10*, Zagreb, 1979.

³⁷ Lino Veljak, Petrić i počeci utopijskog socijalizma, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine 9–10*, Zagreb, 1979.

³⁸ Ljerka Šifler-Premec, Petrićeva koncepcija pjesništva u obzoru njegove filozofije jezika, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine 9–10*, Zagreb, 1979, str. 305–318.

mislioca otvorena za probleme ljudske djelatnosti i probleme svojega vremena.

Petrićev spis *Della historia diece dialoghi* na simpoziju je analizirala H. Festini u članku *Frane Petrić o principima historijskog istraživanja iz perspektive problematičke povijesti*.³⁹ Ona ističe da je Petrićev interes metodološki interes za historiografiju i da je on u tome originalan mislilac. Ona postavlja tezu da je Petrićeva poruka koja stiže do nas u tome da je primjereno razumijevanje u povijesnoj naraciji problematičko razumijevanje povijesnih zbivanja, a da eksplikativni principi proizlaze iz različitih tipova kondicionalnog modela objašnjavanja.

Referat *Petrićevo tumačenje predmeta Aristotelove »Metafizike«*⁴⁰ M. Girardi-Karšulin obrađuje temu iz *Discussiones peripateticae*. Polazeći od Reinerove teze da je Petrić prvi formulirao tezu o bibliotekarskom porijeklu naslova *Metafizika* autorica analizira Petrićeve filozofske razloge koji su ga na to naveli. Petrić postavlja tezu o nejedinstvu predmeta *Metafizike*, odn. o trostrukom predmetu tih knjiga (teologija, znanost o biću i fizika). Kroz tu interpretaciju otvara se Petriću mogućnost »aristoteliziranja« Platona, tj. mogućnost da u okviru platonizma konstruira aristotelovski put od »onoga što je za nas prvo« do »onoga što je prvo po prirodi stvari« – metafiziku.

U referatima koji su se odnosili na *Nova de universis philosophia* tematizirana su sljedeća pitanja: »slučaj Petrić« – odn. pitanja vezana uz stavljanje *Nova de universis philosophia* na indeks zabranjenih knjiga (Krašić), metafizički Petrićevi principi (Brida, Zenko), matematička i prirodnoznanstvena učenja (Dadić, Paušek-Baždar) i pokušaj sintetskog pregleda cjeline Petrićeva djela (Filipović).

Problem cenzure i zabrane Petrićeva djela razmatra i Stepan Krašić: »*Slučaj Petrić*« i stavljanje na Indeks zabranjenih knjiga *njegova djela Nova de universis philosophia*.⁴¹ Autor smatra da je *Nova de universis philosophia* došla na *Indeks zabranjenih knjiga* zbog svoje novoplatonističke ontološke inspiracije i njezinih teoloških implikacija. On ukratko rezimira razloge nastanka i razvoja renesansnog novoplatonizma (Hrizoloras, Petrarca, Brunī, Plethon, Bessarion,

³⁹ Heda Festini, *Frane Petrić o principima historijskog istraživanja iz perspektive problematičke povijesti*, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 9–10, Zagreb, 1979, str. 27–42.

⁴⁰ Mihaela Girardi-Karšulin, *Petrićevo tumačenje predmeta Aristotelove Metafizike*, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 9–10, Zagreb, 1979, str. 237–256.

⁴¹ Stepan Krašić, »*Slučaj Petrić*« i stavljanje na Indeks zabranjenih knjiga *njegova djela »Nova de universis philosophia«*, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 9–10, Zagreb, 1979, str. 85–110.

Ficino, Pico della Mirandola, Bruno) te konstatira da je Petrić u svojem učenju uglavnom slijedio Ficina i Pica. Petrićevo »novu filozofiju« određuje autor kao čudnu mješavinu platonističkih, novoplatonističkih, pretplatonističkih, pitagorovskih, kabalističkih i kaldejskih elemenata, kojom se Petrić želi suprotstaviti Aristotelu i aristotelizmu. Ipak za Petrića kaže da je bio vrstan filozof i da je stekao slavu najboljeg novoplatonističkog filozofa 16. stoljeća u Italiji. Kراسić izlaže i interpretira kronologiju događaja koji su prethodili stavljanju na *Indeks Nove sveopće filozofije* i konstatira da se o pravim razlozima ne može govoriti sa sigurnošću jer nije pronađen tekst cenzure Juana Pedra de Saragozza kao ni mišljenje kardinala Francisca Toledo. Po njegovu mišljenju razloge ne treba tražiti u pojedinim tezama, nego u ontološkoj impostaciji djela i njegovim teološkim implikacijama. U Petrićevoj monističkoj slici svijeta s panteističkim prizvukom nema mjesta osobnom Stvoritelju kvalitetno različitom od svijeta, Petrić ne priznaje analogiju bića i umjesto kreacije tvrdi on emanaciju. Po njegovu mišljenju *Nova sveopća filozofija* došla je na *Indeks* zbog nedovoljnog Petrićeva poznavanja ili priznavanja granica između filozofije i teologije. Uz članak je tiskan prilog: *Emendatio in libros suos novae philosophiae* (što je već prije objavio Kristeller u *Rinascimento* XXI, Firenze, 1970, str. 215–218).

Marija Brida u članku *Osobitosti Petrićeva tumačenja svjetla*⁴² analizira Petrićevo shvaćanje i tumačenje svjetla u odnosu na cjelokupni sustav *Nove sveopće filozofije*. Ona konstatira da se kod Petrića ne radi o emancipacijsko-novoplatonističkom sistemu, nego o kršćansko-novoplatonističkoj liniji koja se izražava osobito kod Dionizija Areopagite, Skota Eriugene i Cusanusa. Brida interpretira sadržaj *Panaugije* u odnosu na Petrićeve teze izložene u *Pankozmiji*, *Panarhiji* i *Pampsihiji* te dolazi do zaključka da je po Petriću svjetski proces teofanija u kojoj materijalnost i tjelesnost čine bitna obilježja objave božanstva. Svjetlo kod Petrića ima izvorno ontološko značenje kao jedno od imena za Jedno, Dobro, Svjetlo. Petrić je razvio jednu energetičku teoriju materije – kvalitativno koncipiranu i utemeljenu u ontologiji kreativnog procesa.

Franjo Zenko u članku *O predmetu i metodi Panarhije*⁴³ analizira drugi dio *Nove sveopće filozofije* – *Panarhiju* i određuje ju kao »čisto«, »strogo« i po tematici eminentno metafizičko djelo koje se po tome razlikuje od retoričkomoralističke renesansne manire. Zenko ističe da se dotada nije posebno tematizirala Petrićeva intencija da izgradi sustavnu filozofijsku teologiju te stoga *Panarhija* nije bila zasebno tretirana. *Panarhiju* treba, međutim, adekvatno

⁴² Marija Brida, *Osobitosti Petrićeva tumačenja svjetla, Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 9–10, Zagreb, 1979, str. 169–192.

⁴³ Franjo Zenko, *O predmetu i metodi Panarhije, Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 9–10, Zagreb, 1979, str. 271–282.

njezinu predmetu shvatiti kao metafiziku u smislu skolastičke tradicije. Prividno predmetno nejedinstvo *Panarhije* (*De rerum principiis primis* – fizika; *De summa Trinitate ac Divinitate* i *De Intellectu et Intellectibus* – filozofijsko-teologijski karakter) tumači Zenko razlikom u metodi. Dok u prvom dijelu *Panarhije* prevladava spekulativni postupak identičan onom u Platonovom *Parmenidu*, u drugom i trećem dijelu prevladava dogmatska metoda (navođenje egipatskih, kaldejskih i grčkih učenja). Po stvarnom sadržaju, međutim, pokazuje se ontoteologijsko jedinstvo *Panarhije*. Predmet *Panarhije* prvo je i jedno počelo, a ne prvi principi stvari u smislu prirodne filozofije.

Žarko Dadić u referatu *Frane Petrić o pojmu neprekinutosti i beskonačnosti*⁴⁴ analizira Petrićevo učenje o neprekinutosti i beskonačnosti i konstatira da je ono formulirano u oštroj opreci prema Aristotelu, pod utjecajem djela Kuzanskog i da je različito od Platonove koncepcije. Dadić također upućuje na sličnost Petrićeva i Brunova shvaćanja kao i na to da je u 16. stoljeću ovo učenje zastupao veći broj matematičara. Bit Petrićeva učenja sastoji se u tezi da aktualno postoji beskonačno veliko i beskonačno malo kao i točka koja je nedjeljiva, ali nije dio ničega. Dadić upućuje na ulogu koju je ova ideja imala u razvoju matematike (infinitesimalni račun) kao i na to da je ona na izvjestan način rehabilitirana krajem 19. stoljeća.

Snježana Paušek-Badždar u članku *Petrićeva shvaćanja o zemljanim supstancijama i pojmu topline*⁴⁵ analizira Petrićevo učenje o fluoru s prirodnoznanstvenokemijskog aspekta u kontekstu kemijskih spoznaja u okviru renesansne prirodne filozofije. Autorica utvrđuje razlike između Petrićeva i Telezijeva učenja i sličnost s Paracelsusovim idejama. Petrićevo učenje smatra ona važnom sponom u razvojnom toku kemijskih shvaćanja o strukturi, svojstvima, afinitetu i transformaciji stvari.

Vladimir Filipović u članku *Petrićev prilog svjetskoj renesansnoj misli*⁴⁶ uspoređuje početak *Nove sveopće filozofije* s Heideggerovom tezom o zaboravu bitka. U Petrićevu određenju filozofije kao spoznaje općenitosti otkriva Filipović opreku između filozofije i iskustvenih znanosti te povlači paralelu s Leibnizom, a s obzirom na Petrićevo odbijanje tadašnje školske filozofije utvrđuje ga kao preteču Descartesa. Što se tiče Petrićeva afiniteta prema Zoroastru

---

⁴⁴ Žarko Dadić, *Frane Petrić o pojmu neprekinutosti i beskonačnosti, Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine 9–10*, Zagreb, 1979, str. 161–168.

⁴⁵ Snježana Paušek-Badždar, *Petrićeva shvaćanja o zemljanim supstancijama i pojmu topline, Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine 9–10*, Zagreb, 1979, str. 257–270.

⁴⁶ Vladimir Filipović, *Petrićev prilog svjetskoj renesansnoj misli, Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine 9–10*, Zagreb, 1979, str. 293–304.

i Hermesu Trismegistu, Filipović ne smatra da oni predstavljaju izvorište njegova filozofiranja, nego da mu samo služe kao dokumentacija. On utvrđuje da Petrić iz problema bitka filozofski osvjetljava pojedina područja postojećeg. Filipović konstatira da Petrić potječe iz krivovjerničke obitelji te da je rođeni buntovnik, a njegov filozofski sustav određuje kao harmonički složaj buntovničke kritike prošlosti i kao revolucionarnu viziju filozofije budućnosti. Petrić ruši tisućljetnu dualističku viziju svijeta i zamjenjuje ju monističkim pogledom na svijet. Karakteristično je, međutim, za Petrića da on ne raspravlja odvojeno o fizičkoj i metafizičkoj tematici, nego se ona svugdje isprepleće. Petrićeva se ontološka koncepcija, po Filipoviću, zasniva na primjerenom gnoseološkom razmatranju koje nasuprot silogističkom zaključivanju otkriva intelektualni zor kao uvid u bit postojećeg, spoznajni akt kao stvaralački čin koji prevladava podjelu elemenata bitka (svijet-svijest) i vraća ih u njihovo iskonsko jedinstvo. To jedinstvo ne ostvaruje se čisto racionalnim putovima, nego ljubavlju kao fundamentalnim pokretačem ljudske spoznaje i stvaralačke aktivnosti. Filipović također ističe i značenje matematike u Petrićevu djelu te Petrićeve teze uspoređuje s Heisenbergovima. On određuje Petrića kao borbenog začetnika jednog novog europskog i svjetskog filozofiranja.

U referatu *Frane Petrić u svojoj korespondenciji*⁴⁷ utvrđuje K. Krstić da je tematika Petrićevih pisama vrlo različita – od činovničkih dopisa do rasprava o prirodnoj filozofiji i u njima izbijaju neke crte Petrićeve ličnosti: samouvjerenost, intolerancija i zagrižljivost pa bi se po njima mogla provesti i psihoanaliza.

U referatu *Prilog obitelji Patricij-Petrić hrvatskoj i evropskoj glazbenoj kulturi*⁴⁸ izlaže L. Županović doprinos Frane Petrića i njegova rodaka Andrije muzici. Frane Petrić je u svojim djelima dao dokaze svog znanstvenog bavljenja tonskom umjetnošću. Andrija Petrić bio je skladatelj. Njihovi doprinosi obogaćuju glazbenu kulturu zemlje iz koje su potekli, ali su i doprinos glazbenoj kulturi cijele europske zajednice onoga doba.

U vezi sa simpozijem o Petriću na Cresu treba reći i nešto o objavljivanju Petrićevih djela. Prigodom simpozija objavljen je u latinskom izvorniku i hrvatskom prijevodu glavni Petrićev filozofski spis *Nova de universis philosophia*.

Nešto prije simpozija, 1975. g. objavljen je mladalački Petrićev spis *La città felice* u hrvatskom prijevodu.⁴⁹ Spis je preveo V. Premec, uvodnu napomenu

⁴⁷ Kruno Krstić, Frane Petrić u svojoj korespondenciji, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 9–10, Zagreb, 1979, str. 319–324.

⁴⁸ Lovro Županović, Prilog obitelji Patricij-Petrić hrvatskoj i evropskoj glazbenoj kulturi, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 9–10, Zagreb, 1979, str. 111–116.

⁴⁹ Franjo Petrić, *Sretan grad*, Zagreb, 1975.

napisao V. Filipović, a pogovor (*Utopija – zbilja – politika*) V. Premec. Tako je *La città felice* bio prvi originalni filozofski Petrićev rad koji je preveden na hrvatski.

U uvodnoj napomeni⁵⁰ izložio je V. Filipović osnovne karakteristike Petrićeve filozofije kao panpsihizam i antiaristotelizam, a sam spis *La città felice* tumači kao utopiju koja ukazuje na idealne oblike koji nisu ostvareni u zbilji, ali bi se morali ostvariti u budućnosti.

Vladimir Premec u pogovoru⁵¹ analizira tekst *Sretnoga grada* i izlaže osnovne teze, ali dolazi do zaključka da se tu ne može govoriti o utopijskom projektu kao kritici faktičkog stanja, nego da je Petrić ustvari tumač i branitelj međuljudskih odnosa koje je kasnije idejno ukinula francuska revolucija.

Izdavanje *Nova de universis philosophia*⁵¹ bio je svakako mnogo ambiciozniji poduhvat. Latinski tekst fotokopija je latinskog izdanja u Ferrari 1591. Tiskan je samo integralni tekst *Nova de universis philosophia*, a izostavljeni su dodaci. Hrvatski prijevod tiskan je paralelno, također u dva stupca, a prevodioci su bili T. Ladan i S. Hrkač. U dodacima su tiskani: *Rječnik nazivaka* (latinsko-hrvatski) koji je sastavio prevodilac T. Ladan, članak V. Filipovića *Filozofija Frane Petrića kao vizija monističkog pogleda na svijet*, *Nekoliko riječi o piscu s kratkom biografijom* od Šime Jurića i bibliografija primarne i sekundarne literature koju su sastavili V. Premec i F. Zenko. Članci V. Filipovića i Š. Jurića tiskani su hrvatski i u paralelnom latinskom prijevodu.

U pogovoru *Filozofija Frane Petrića kao vizija monističkog pogleda na svijet*⁵² Vladimir Filipović u kratkim crtama izlaže polazište i bitne tendencije Petrićeve filozofske misli u horizontu renesansne filozofske problematike i usmjerenja. On tumači Petrićevo učenje kao monističko-ontološku koncepciju svijeta u najradikalnijoj antitezi prema tradicionalnom skolastičkom dualizmu. Osnovna vrijednost i značenje Petrićeva djela sagledana je kao prevladavanje krutosti i stabiliteta beživotne tomističke skolastičke filozofije te radikalno oživljavanje antiaristotelovske misli. U drugom dijelu pogovora (*Nova sveopća filozofija*) izložena je problematika, misaoni tok i struktura *Nove sveopće filozofije*. Posebno je uz originalnost Petrićeve filozofske misli istaknuto i njegovo ekstenzivno i intenzivno poznavanje sveukupne dotadašnje filozofije, čije ideje Petrić transformira u svoj osebujan filozofski sustav. Petrićeva sklonost prema povijesti filozofije ne predstavlja ponavljanje već rečenih misli, nego je rukovođena

⁵⁰ Vladimir Filipović, Uvodna napomena, u knjizi Franjo Petrić, *Sretan grad*, Zagreb, 1975, str. 5-15.

⁵¹ Frane Petrić, *Nova sveopća filozofija*, Zagreb, 1979.

⁵² Vladimir Filipović, *Filozofija Frane Petrića kao vizija monističkog pogleda na svijet*, u knjizi: Frane Petrić, *Nova sveopća filozofija*, Zagreb, 1979. na kraju – nepaginirano.

idejom da je mudrost – kojoj filozofija teži – spoznaja sveukupnosti. U toj tezi anticipirana je Hegelova misao da je ono istinito cjelina i istaknuta je razlika između filozofije i empirijskih znanosti. U trećem dijelu pogovora (*Osnovne Petrićeve teze*) izloženi su temeljni filozofski Petrićevi stavovi i u kratkim je crtama naznačen opseg i širina Petrićeve tematike. Posebno je istaknuta Petrićeva humana filozofska orijentacija i izvanprirodoslovni karakter njegove tematike koji Petrićevu novoplatonizmu – nasuprot nekim drugim tendencijama empiristički orijentiranog renesansnog platonizma – daje posebno obilježje sistema monističkog panpsihizma i pankalizma. Osnovnu karakteristiku Petrićeva sustava nalazi Filipović u njegovoj stvaralačkoj otvorenosti s obzirom na historiografsku i estetičku problematiku, koja ne dopušta mogućnost apsolutne istine i ljudsku povijest promatra kao rezultat slobodnog ljudskog zalaganja, njegova humanog stvaralaštva. U spoznajnoj teoriji svojim pojmom ljubavi prevladava Petrić podjelu na subjekt i objekt, akt ljubavi po Petriću omogućuje ukidanje distance između svijeta i svijesti i vraća ih u njihovo prajedinstvo. Tim određenjem uvodi Petrić nov pojam – duhovna samosvijest. U zaključku Filipović posebno ističe Petrićevu kritiku dualizma te njegovu antidogmatičku ideju monizma koja uspostavlja ideju harmoničkog jedinstva svesvijeta, a svojim antitradicionalizmom i kritičnošću otvara ujedno nove horizonte filozofiranja.

U pogovoru *Nekoliko riječi o piscu*⁵³ Š. Jurić iznosi rezultate svojih istraživanja o imenu, nacionalnosti, obitelji i biografiji Frane Petrića. Najstariji oblici imena jesu Petriša i Petriš iz čega su kasnije nastali talijanizirani i latinizirani oblici. Obitelj F. Petrića nalazi se na Cresu prije turskog osvajanja Bosne (1463). Odakle su došli, nije bilo moguće utvrditi. Petrić je svakako Hrvat jer je bio član i vijećnik studenata Dalmatinaca na Padovanskom sveučilištu te bio biran za pravog člana Zbora Sv. Jeronima u Rimu. Uvjet za to bio je i da mora znati hrvatski jezik. Petrićev ujak bio je Baldo Lupetina – provincijal konventualaca i kasnije zagrižljiv luteran. Na kraju donosi Š. Jurić osnovne podatke iz Petrićeve biografije.

Godinu dana kasnije, 1980. g. u Puli–Rijeci izdani su u talijanskom izvoriku i paralelnom hrvatskom prijevodu *Della Historia diece Dialoghi*.⁵⁴ Prevodilac je K. Čvrljak.

Uvodni tekst *Frane Petrić*⁵⁵ napisao je F. Zenko. U njemu izlaže Zenko Petrićevu biografiju i njegovo antiaristotelovsko usmjerenje, a zatim analizira

⁵³ Šime Jurić, *Nekoliko riječi o piscu*, u knjizi: Frane Petrić, *Nova sveopća filozofija*, Zagreb, 1979, na kraju, nepaginirano.

⁵⁴ Frane Petrić, *Deset dijaloga o povijesti*, Pula–Rijeka, 1980.

⁵⁵ Franjo Zenko, Frane Petrić, u knjizi Frane Petrić: *Deset dijaloga o povijesti*, Pula–Rijeka, 1980, str. 7–23.

Petrićevo mjesto u okviru humanističke teorije historiografije. U vezi s imenom Petrić upozorava Zenko da na otoku Cresu postoji selo Petrićevi gdje su Petrići imali posjede. Kao neposredan poticaj tom Petrićevu spisu određuje Zenko diskusiju o historiografiji i povijesti u 16. st. u Italiji. Kao posljedica tih pokušaja izgradnje teorije povijesti uslijedilo je konstituiranje filozofije povijesti i historiografije kao kritičke znanosti kakva je danas.

Tri godine kasnije, 1983. g. objavljen je Petrićev spis *Della Retorica dieci Dialoghi*⁵⁶ u talijanskom izvorniku i paralelnom hrvatskom prijevodu Mate Marasa. Predgovor je napisao Franjo Zenko, a pogovor (*Pripada li Frane Petrić specifičnoj humanističkoj tradiciji*) Ernesto Grassi.

U predgovoru⁵⁷ F. Zenko određuje rano razdoblje Petrićeva stvaralaštva kao humanističko. Petrićev motiv za pisanje dijaloga o retorici vidi Zenko u potrebi humanističkih zvanja za vještinom dobrog govorenja, u renesansnom kultu dobrog govorenja. Petrić je razradio radikalnu kritiku retoričke pedagogije utemeljene na načelu oponašanja. Petrić je također sistematski izložio golemu građu klasične retorike. Zenko izlaže osnovne teze Petrićeve retorike i zaključuje da su Petrićevi dijalozi o retorici dokument koji otkriva kako se rađao i probijao duh novovjekovne znanosti i filozofije. Zenko također izlaže i glavne teze suvremenih istraživača o tom Petrićevu spisu.

Toliko o izdanjima i prijevodima Petrićevih djela u Hrvatskoj i o pratećim analizama. Nakon simpozija u Cresu 1979. g. objavljeno je u Hrvatskoj više radova o Petriću.

Godine 1980. objavio je Ivan Lozica jedan dio iz svojeg magistarskog rada pod naslovom: *O Petrićevoj Poetici*.^{57a} Radi se uglavnom o trećem dijelu magistarskog rada u kojem Lozica razmatra osnovne pojmove i probleme Petrićeve *Poetike*.

Marija Brida u članku *Petrićevo tumačenje duše svijeta*,⁵⁸ objavljenom 1984. g., istražuje Petrićevo tumačenje »duše svijeta« kao jedan od karakterističnih principa u misaonim previranjima renesanse. Brida daje prikaz povijesnog razvoja tog određenja od Platona preko Plotina do Kuzanusa i Bruna. Za Kuzanusa i Bruna karakteristično je da duša svijeta predstavlja formu svemira.

⁵⁶ Franjo Zenko, Petrićeva kritika klasične retorike, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 15–16, Zagreb, 1982, str. 25–40.

⁵⁷ Franjo Zenko, Predgovor, u knjizi: Frane Petrić, *Deset dijaloga o retorici*, Pula–Rijeka, 1983, str. 7–19.

^{57a} Ivan Lozica, O Petrićevoj Poetici, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 11–12, Zagreb, 1980, str. 189–232.

⁵⁸ Marija Brida, Petrićevo tumačenje duše svijeta, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 19–20, Zagreb, 1984, str. 2–37.

Petrićevo tumačenje svjetske duše u neposrednoj je vezi s njegovim tumačenjem svjetskog procesa. Brida ukratko rezimira Petrićevo shemu proizlaženja iz Jednog, za koju ističe da naliči emanaciji, ali ustvari predstavlja teofaniju. Ona upozorava na poseban položaj duše u Petrićevoj ljestvici bića te upućuje na to da duša može neposredno komunicirati s Jednim. Duša je po Petriću neposredni pokretač i životvorni princip prirode, i to po sudjelovanju u inteligibilnom svijetu u kojemu se konstituiraju kretanje i život. Kozmička duša po Petriću predstavlja pokretača i životvorni princip cjelovite prirode, ali je Petrić ne naziva »forma universi« jer termin forma koristi u užem značenju. Brida nadalje istražuje odnos između svjetske duše i drugih – supstancijalno nezavisnih duša. Zaključno tumači Brida Petrićevo obnovu animizma kao izraz dubinske potrebe renesansnog čovjeka za jednom novom neposrednošću života, različitom od usmjerenosti u transcendentno i kao moguću ogradu od nadirućeg mehanicizma.

Godine 1985. objavila je Lj. Schiffler članak *Filozofija grada*⁵⁹ u kojem prvi dio posvećuje Petriću. Autorica drži da Petrićev antiutopijski model grada nije otok Thomasa Morusa, nego da je prostor Petrićeve vizije realno tlo, izvan vidokruga budućeg. Utemeljujući svoju tezu u stavovima iz drugih Petrićevih spisa autorica smatra da u živom univerzumu postojano promjenljiva jest ideja novog. U tom horizontu treba sagledati Petrićevo mišljenje o prošlom koje se neprestano obogaćuje novim idejama zahvaljujući bezgraničnoj ljudskoj spoznaji.

Godine 1986. objavljena su tri članka o Petriću. U članku *Ishodište Petrićeva promišljanja Jednog*⁶⁰ Erna Banić-Pajnić konstatira da je Petrić tu problematiku preuzeo od tradicije i da to predstavlja jedno od ključnih pitanja filozofije. Autorica ističe važnost Petrićeve kritike Aristotelove filozofije i njene usporedbe s pitagorejsko-platoničko-egipatsko-kaldejskom duhovnom tradicijom za izgradnju Petrićeve kasnije filozofije, koja će biti i filozofija i sapientia (teologija), odn. pia philosophia. Autorica nadalje izlaže i interpretira Petrićeve teze iz *Panarchije* o jednom i utvrđuje važnost neoplatoničke tradicije pa tako i Kaldejskih proroštava i Hermetičkih spisa za Petrića. To se prvenstveno vidi u pojmu jedno-samo-jedno-nadilaznog, nespoznatljivo jednog, te bitno jednog.

Iste godine o Petriću je objavio članak i Goran Gretić pod naslovom *Petrićeva kritika Aristotelove metafizike*.⁶¹ Autor izlaže opće odrednice re-

⁵⁹ Ljerka Schiffler, *Filozofija grada, Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine 21–22*, Zagreb, 1985, str. 3–27.

⁶⁰ Erna Banić-Pajnić, *Ishodište Petrićeva promišljanja Jednog, Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine 23–24*, Zagreb, 1986, str. 99–126.

⁶¹ Goran Gretić, *Petrićeva kritika Aristotelove metafizike, Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine 23–24*, Zagreb, 1986, str. 65–98.

nesansnog platonizma, utjecaje i razvoj do Pica, Kuzanskog i Ficina. Potom slijedi prikaz razvoja renesansnog aristotelizma. Kao motive Petrićeva mišljenja ističe Gretić njegovu strastvenu sklonost Platonu i platoničkoj tradiciji i antipatiju prema Aristotelu i peripatetizmu. Petrić se utvrđuje kao originalni mislilac u okviru novoplatoničke tradicije, ali se ipak nije uspio odvojiti od biti Aristotelove filozofije. Gretić posvećuje pozornost i okolnostima oko zabrane *Nova de universis philosophia*.

Iste godine 1986. objavila je Lj. Schiffler članak: *Estetički problemi renesanse*⁶² u kojem je jedan odjeljak posvećen F. Petriću. Autorica ukratko komentira Petrićev militantni antiaristotelizam, a detaljnije njegova retorička učenja te ga smatra navjestiteljem baroknog konceptualizma. Uz članak je objavljen izbor iz Petrićeve *Poetike* u hrvatskom prijevodu Ljerke Schiffler-Premec.

Sljedeće, 1987. g. objavila je Lj. Schiffler članak: *Ideja enciklopedizma i filozofijsko mišljenje*⁶³ u kojem djelo F. Petrića, osobito njegovu *Nova de universis philosophia*, određuje enciklopedijskim. Taj članak znatno proširen, ali pod istim naslovom: *Ideja enciklopedizma i filozofijsko mišljenje*⁶⁴ objavljen je 1989. kao knjiga. U knizi je i dio o Petriću znatno proširen prerastao u poglavlje. Autorica drži da je cjelina znanja ono što obilježava svako Petrićevo djelo. To se prije svega odnosi na tematsku cjelinu. No ta cjelina nije mnogoznalost i Lj. Schiffler drži da Petrić misli čovjeka kao povijesnost s obzirom na njegovu obvezu da promatra cjelinu razumijevajući. Petrić svojim pogledom na svijet izražava vlastitu formulu ideje enciklopedijskog znanja.

Godine 1988. objavila je Mihaela Girardi-Karšulin doktorsku disertaciju (1987) o F. Petriću: *Filozofska misao Frane Petrića*.⁶⁵ Disertacija je branjena na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, predsjednik komisije bio je prof. dr. Branko Bošnjak, a članovi: prof. dr. Danilo Pejović i prof. dr. Milivoj Sironić. U uvodnom dijelu izložena je recepcija Aristotelove i Platonove filozofije u srednjem vijeku i renesansi kao pretpostavka za razumijevanje Petrićeve kritike Aristotela. Petrićeva filozofska misao sagledava se kroz interpretaciju Petrićeva shvaćanja Aristotelove filozofije, tj. kroz tumačenje Petrićevih *Discussiones peripateticae*, kao i kroz Petrićevu *Nova de universis philosophia*. U posljednjem poglavlju sagledava se Petrićeva misao iz pojma *universitas* kao jedinstvo filozofske i teologijske tematike. Petrićeva kritika Aristotela temelji se na jednoj izričito naturalističkoj interpretaciji i smjera (ponovnom) inkorporiranju nekih

⁶² Ljerka Schiffler-Premec, *Estetički problemi renesanse, Dometi XIX*, br. 1, 1986, str. 5–12.

⁶³ Ljerka Schiffler, *Ideja enciklopedizma i filozofijsko mišljenje, Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine 25–26/1987*, str. 85–97.

⁶⁴ Ljerka Schiffler, *Ideja enciklopedizma i filozofijsko mišljenje*, Zagreb, 1989.

⁶⁵ Mihaela Girardi-Karšulin, *Filozofska misao Frane Petrića*, Zagreb, 1988.

aristotelovskih elemenata u platonizam, prije svega otkrivanju »platoničke Metafizike« izgrađene na principima aristotelovskog puta od »onoga što je prvo za nas« do »onoga što je prvo po prirodi stvari«. U tom smislu se sagledava Petrićeva »metafizika svjetla«, tj. »Panaugija«. Ostali dijelovi *Nova de universis philosophia* iskušavaju platonički i Petrićev vlastiti put u cjelinu. Cjelina, *universitas*, sagledava se kao cjelina filozofske i teologijske tematike, što je bilo neprihvatljivo za autentično kršćansko učenje i »kršćansku filozofiju« pa je knjiga došla na Indeks zabranjenih knjiga.

Godine 1989. objavio je Goran Gretić monografski rad o Petriću: *Duša i um. Mišljenje F. Petrića u opreci platonizma i aristotelizma*.⁶⁶ Uvodno izlaže Gretić osnovne značajke platonizma i neoplatonizma, odrednice filozofije helenizma kao i karakteristike srednjovjekovnog aristotelizma i renesansnog aristotelizma i platonizma. Petrić je određen kao predstavnik renesansnog platonizma, a njegova kritika i prosudba aristotelizma proizlazi iz povezanosti doktrinalnog i metodologijskog. Petrićevu metafiziku svjetlosti tumači Gretić slikom ljestava uz koje se filozof mora uspeti cilju dosezanja božanske mudrosti. U zadnjem poglavlju riječ je o izravnom utjecaju Petrićeva mišljenja na Bruna, Gilberta, Bacona, Mensenna, Hobbesa, Gassendija, H. Morea.

Iste godine u knjizi: *Smisao i značenje Hermesove objave*⁶⁷ posvećuje Erna Banić-Pajnić jedan odjeljak Frani Petriću. Petrićeva se filozofija razmatra s aspekta uloge i mjesta koje u njoj imaju hermetička učenja. Autorica dokazuje da je hermetička tradicija ugrađena u same temelje Petrićeve filozofije koji bit *priscae theologiae* i *ipiae philosophiae* želi sagledati u jedinstvu kršćanskog učenja i filozofije.

Iste godine objavila je M. Girardi-Karšulin članak *Petrićeva kritika Aristotelova pojma vremena*⁶⁸ u kojem analizira četvrti svezak *Discussiones peripateticae*. Petrić osporava Aristotelovu fiziku kao »prelazak u drugi rod« ili nedopustivo »matematiziranje prirode«. U tom se smislu Petrićeva kritika Aristotelova pojma vremena određuje kao »kritika ideje još nepostojeće matematičke prirodne znanosti«.

Godine 1991. objavila je M. Girardi-Karšulin članak: *Frane Petrić. Od »antropološkog« problema do novoplatoničkog sustava*⁶⁹ u kojem prati razvoj

⁶⁶ Goran Gretić, *Duša i um, Mišljenje F. Petrića u opreci platonizma i aristotelizma*, Zagreb, 1989.

⁶⁷ Erna Banić-Pajnić, *Smisao i značenje Hermesove objave, Uloga elemenata hermetičke filozofije u djelima hrvatskih renesansnih filozofa*, Zagreb, 1989. i *Duhovnopovijesna raskršća, Poruke renesansne filozofije*, Zagreb, 1991.

⁶⁸ Mihaela Girardi-Karšulin, *Petrićeva kritika Aristotelova pojma vremena, Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine 29–30/1989*, str. 99–126.

⁶⁹ Mihaela Girardi-Karšulin, *Frane Petrić. Od »antropološkog« problema do novoplatoničkog sustava, Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine 33–34/1991*, str. 139–158.

Petrićeva mišljenja od ranih djela do *Nova de universis philosophia*. Petrić započinje humanističkom »antropološkom« problematikom, ali ne uspijeva u pokušaju da je filozofski utemelji u smislu aristotelovsko-platoničke ideje znanosti. To rezultira koncipiranjem novoplatoničkog filozofskog sustava – bez čovjeka.

Sljedeće, 1992. godine u članku: *Poetička filozofija Frane Petrića i književne poetike 16. st.*⁷⁰ istražuje Lj. Schiffler izvore Petrićeve poetičke filozofije. S obzirom na Petrićeva učenja o zanosu, talentu, odnosu pjesništva i filozofije i dr. utvrđuje autorica elemente koje Petrić duguje filozofsko-teološkom naslijeđu kao i korespondencije sa suvremenicima (Tasso, Bruno). Autorica ukazuje i na elemente novog u Petrićevu mišljenju.

Iste godine objavila je Ljerka Schiffler i članak *Estetičko-poetički pogledi Frane Petrića*⁷¹ gdje konstatira da Petrić zauzima značajno mjesto u filozofskoj tradiciji 16. st. i u odjecima te filozofije. Petrićeva nova teorija pjesništva zasniva se na pojmu čudesnog, pjesničke riječi i simboličkog jezika. Petrić je pridonio formiranju estetičke refleksije i pokušao utemeljiti znanstvenu poetiku.

Iste godine objavila je Lj. Schiffler i knjigu *Humanizam bez granica*⁷² u kojoj jedno poglavlje (*Frane Petrić – mislitelj iz oporbe*) posvećuje Petriću. Lj. Schiffler navodi autore u Hrvatskoj koji su se bavili Petrićem, zatim ističe da se Petrić ne može razumjeti samo kroz njegov antiaristotelizam nego u traženoj i sačuvanoj baštini filozofije. Petrićevo suprotstavljanje naslijeđu i koncept *nove* filozofije sagledava autorica u vidu ideje filozofske obnove. Na kraju analizira odjeke Petrićevih filozofskih ideja za stvaranje pansofijske slike svijeta J. A. Komenskog.

Ljerka Schiffler je 1992. objavila i raspravu *Srednjovjekovni izvori Petrićevih shvaćanja pjesničkog umijeća i lijepog*^{72a} u kojoj pokazuje da je Petrić, kao mislitelj prijelaza, ugradio neke od elemenata srednjovjekovnih shvaćanja u svoj sistem, ukazujući na ulogu bogatog filozofskog naslijeđa (platoničko-plotinovskog, srednjovjekovnog, kršćanskog patrističkog, mističko-hermetičnog) u Petrićevoj estetičkoj misli.

⁷⁰ Ljerka Schiffler, *Poetička filozofija Frane Petrića i književne poetike 16. st., Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine 35–36/1992, str. 41–64.*

⁷¹ Ljerka Schiffler, *Estetičko-poetički pogledi Frane Petrića, Dani hvarskog kazališta XVIII, Hrvatski humanizam XVI stoljeća – protestantizam i reformacija, Split, 1993, str. 146–157.*

⁷² Ljerka Schiffler, *Humanizam bez granica, Zagreb, 1992.*

^{72a} Ljerka Schiffler, *Srednjovjekovni izvori Petrićevih shvaćanja pjesničkog umijeća i lijepog, Filozofska istraživanja 48/1992, str. 75–96.*

Godine 1992. objavila je Snježana Paušek-Baždar članak *Prirodno-znanstveni pogledi Frane Petrića*.⁷³ Ona konstatira da je Petrić prvi autor uopće koji je nastojao svojim pojmom glutena protumačiti ono što danas zovemo pojmom kemijske veze. Osim Petrićevih učenja koji se odnose na kemiju izlaže autorica Petrićeva matematička i astronomska učenja i konstatira da je Petrić dao odrednice i podlogu za djelo Bruna, Keplera i Newtona.

Iste godine objavila je članak *Frane Petrić i Giambattista Vico o načelima jezika i pjesništva*⁷⁴ i Sanja Roić, gdje analizira Petrićev utjecaj na Vica s obzirom na izravne i neizravne odjeke Petrićevih postavki i s obzirom na platonizam koji je poticaj obojici autora. Na kraju konstatira da su renesansni poetičari bitna spona u Vicovu sustavu, veza s antikom koja ukazuje u pravcu prosvjetiteljstva.

Na kraju ovog kronološkog pregleda recepcije djela Frane Petrića u Hrvata možemo reći sljedeće: Uzmemo li da moderna recepcija filozofske Petrićeve misli u svijetu započinje s F. Fiorentinom (1872), onda ona u Hrvata zaista ne zaostaje jer već 29. 03. 1879. Franjo Marković, prvi profesor filozofije na obnovljenom Filozofskom fakultetu u Zagrebu (1874) drži predavanje u JAZU: *O filozofu Dalmatincu Franji Patriciju*,⁷⁵ a 1892. objavljuje Šrepel rad o Petrićevoj poetici. U prvoj polovici 20. st., međutim, u Hrvata nema tako značajnih istraživačkih radova kakve su objavili Cassirer, Croce, Walkhoff, Arcari, Brickman i Lamprecht. Objavljeno je samo Bazalino poglavlje o Petriću u *Povijesti filozofije* i Kamalićeva rasprava o poetici na talijanskom jeziku. Neobjavljena je ostala Špikina disertacija o Petriću. Prijelomne su 1968. i 1969. kada je objavljeno više radova o Petriću (Premec, Posavac, Filipović, Šifler-Premec). Prekretnicu u istraživanju predstavlja svakako 1979. g. kada je prof. dr. V. Filipović u ime *Instituta za filozofiju* (tada: *Centar za povijesne znanosti – Odjel za povijest filozofije*) organizirao internacionalni simpozij o filozofskoj misli Frane Petrića. Tom prilikom održano je i kasnije objavljeno više referata (Festini, Veljak, Krasić, Županović, Dadić, Brida, Girardi-Karšulin, Paušek-Baždar, Zenko, Filipović, Šifler-Premec, Krstić). Od tada i po broju bibliografskih jedinica i po opsegu tematike istraživanja filozofije F. Petrića u Hrvata intenzivnije je nego ono europsko ili svjetsko. Objavljena su i glavna Petrićeva djela u hrvatskom prijevodu i (djelomično) reprintu (1975, 1979, 1980, 1983). No, to svakako nije dovoljno. Nedostaju komentirana i kritička izdanja, izdanja manjih spisa i rukopisa, izdanja prijevoda. Postojala je doduše inicijativa (1980) da se prevedu

⁷³ Snježana Paušek-Baždar, *Prirodno-znanstveni pogledi Frane Petrića, Dani hvarskog kazališta*, Hrvatski humanizam XVI. st. – Protestantizam i reformacija, Split, 1992, str. 157–169.

⁷⁴ Sanja Roić, *Frane Petrić i Giambattista Vico o načelima jezika i pjesništva, Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine 35–36*, Zagreb, 1992, str. 65–73.

⁷⁵ Naslov je utvrđen prema notici u *Obzoru IX/1879*, br. 75.

i objave Petrićeva cjelokupna djela u organizaciji JAZU, ali do realizacije nikada nije došlo.

Istraživanje filozofske misli Frane Petrića dio je istraživanja hrvatske filozofske baštine i određenije – hrvatske renesansne filozofske misli i prati njegovu sudbinu. Započeo je i potaknuo istraživanje Franjo Marković, nastavio ga je Albert Bazala. Određenu stagnaciju u prvoj polovici stoljeća nije moguće predvidjeti. Ključne osobe u oživljavanju Markovićeve inicijative bile su Kruno Krstić i Vladimir Filipović. K. Krstić zacrtava programske okvire istraživanja 1943. g. a V. Filipović koordinira i usmjerava istraživanja nakon što je preuzeo direktorsku funkciju u Institutu za filozofiju (1968). Institucionalno istraživanje hrvatske filozofske baštine vezano je uz Institut za filozofiju od njegova osnutka 1967. g. u čije je zadatke, na inicijativu Z. Posavca, uvršteno da ima nezaobilaznu ulogu u istraživanju povijesti filozofije u Hrvata. Stalni ili vanjski suradnici Instituta bili su (ili jesu) svi spomenuti autori koji su o Petriću objavljivali nakon 1967.

KRONOLOŠKI PREGLED ISTRAŽIVANJA DJELA FRANE PETRIĆA U HRVATA

Sažetak

U članku je dan kratak kronološki pregled radova hrvatskih autora o hrvatskom filozofu Frani Petriću od 1879. do 1992. u kojima se svestrano proučava i vrednuje prilog ovog filozofa domaćoj i europskoj filozofskoj misli.

A CHRONOLOGICAL SURVEY OF THE RESEARCH INTO THE WORK OF FRANE PETRIĆ WITH THE CROATS

Summary

The article presents a short chronological survey of the works by Croatian authors on the Croatian philosopher Frane Petrić written from 1879 to 1992. These works thoroughly examine and evaluate Petrić's contribution to national and European philosophical thought.